

Dobrzycki, Jerzy

"De revolutionibus orbium coelestium", Nikolaus Kopernikus, Leipzig 1965 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/2, 401-402

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w nowym ruchu umysłowym, z jego źródeł coś niecoś zaczerpnąć. Szczegółowe badania nad tym problemem pozwolą udokumentować szerzej tezę, że w Polsce wieku XV nie było ani wrogości do stosunku do humanizmu, ani programowej niewrażliwości na jego impulsy, a polska chłonność intelektualna nie ulegała paraliżowi w zetknięciu się z problematyką, jaką niósł humanizm.

Praca Szelińskiej w pełni zarysowuje dalsze możliwości badawcze w oparciu o księgozbiory polskich bibliotek. Cenne uzupełnienie tej pracy stanowiłyby aneksy-zestawienia ujmujące zwięzłe rezultaty badań. Zestawienia rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej wyzyskanych w pracy, tak według *Katalogu rękopisów*, jak właścicieli, czasu powstania i innych elementów proveniencyjnych, nie mówiąc o autorach i tytułach, byłyby bardzo przydatne. Zestawienia proveniencji terytorialnej wedle miejsca powstania rękopisów czy źródeł ich zakupu unaocznilyby wyraźniej omówiony i doceniony przez autorkę problem książki jako czynnika kontaktu profesorów z ośrodkami myśli naukowej i kulturalnej ówczesnego świata. Pożyteczne byłyby pełniejsze materiały statystyczne dotyczące ceny książki w poszczególnych okresach. Interesujące uwagi autorki na ten temat godne są szczegółowego opracowania.

Byłoby pożądane, by znalazły się konkretne możliwości kontynuacji przez autorkę tak ciekawie zainaugurowanych badań. Niewątpliwie dalsze rezultaty systematycznych badań dodatkowo naświetlą wiele podstawowych problemów kultury umysłowej w Polsce XV w.

Ignacy Zarębski

Nikolaus Kopernikus, *De revolutionibus orbium coelestium* [Facsimile wydania 1, Norimbergae 1543]. Edition Leipzig [Leipzig 1965], ss. XII + 7 mlb. + k. 196*.

Nowa reprodukcja pierwszego wydania *Obrotów* Mikołaja Kopernika, wydana dzięki inicjatywie Biblioteki Uniwersyteckiej w Lipsku, oparta jest na egzemplarzu o szczególnie interesującej proveniencji, co znajduje odbicie w rękopiśmiennych adnotacjach na tym egzemplarzu, w reprodukcji zachowanych.

Listę adnotacji otwiera dedykacja drukarza *Obrotów* Petreiusa dla norymberskiego patrycjusza Hieronima Schreiberera. Petreius ponadto wprowadził do tekstu odrębne poprawki błędów drukarskich.

Szczególnie cenne są adnotacje Schreiberera, wskazujące na Osiandra jako autora anonimowej przedmowy *Ad lectorem de hypothesibus huius operis*, oraz liczne notatki i podkreślenia Keplera, do którego należał później ten sam egzemplarz *Obrotów*, obecnie przechowywany w lipskiej Bibliotece Uniwersyteckiej. Dyrektor Biblioteki prof. J. Müller przypomina w przedmowie do reprodukowanego egzemplarza, że odkrycie i identyfikację not Keplera zawdzięczamy L. A. Birkenmajerowi, który zwrócił również uwagę na wartość adnotacji Schreiberera, wykorzystanych przez Keplera w dyskusji na temat stosunku Kopernika do ogłoszonej w *Obrotach* teorii.

Interesujący dokument historyczny stanowią również glosy Keplera, w tekście książki, odnoszące się do zagadnienia rzeczywistego środka orbit planetarnych. Jak wiadomo, właśnie Kepler usunął występujące jeszcze u Kopernika uprzywilejowanie, w stosunku do Słońca, środka orbity Ziemi jako punktu odniesienia ruchów planetarnych. Noty i podkreślenia Keplera ilustrują wyraźnie znaczenie, jakie Kepler przywiązywał do tej kwestii już we wcześniejszych latach swojej działalności.

* Równoległy nakład tej samej edycji, przeznaczony na rynek księgarski poza krajami socjalistycznymi, opracowało nowojorskie wydawnictwo Johnson Reprint Corporation.

Poprzednie wydanie *facsimile De revolutionibus* z 1943 r. jest dziś zupełnie niedostępne: ukazało się przecież podczas wojny, w bardzo ograniczonym, bibliofilskim nakładzie 300 egzemplarzy (jego wydawcami byli: Roskam z Amsterdamu i Chiantore z Turynu). Już z tego choćby względu inicjatywa nowej, obecnej edycji zasługuje na uznanie. A przy tym nowa reprodukcja wykonana została bardzo dobrze, bez defektów i zniekształceń. Wymiary oryginału są dokładnie zachowane; jedynie pewnemu zwiększeniu uległo w procesie typograficznym grubość czcionek.

Niestety, wysoka ocena omawianego wydania nie dotyczy dołączonej do niego (na ss. IX—XI) krótkiej bibliografii. Przygotowana w lipskiej Bibliotece Uniwersyteckiej, miała być ona kompletną bibliografią wydań *Obrotów* od 1543 r. do czasów obecnych. Uderza od razu fakt, że autor (czy autorzy) przeoczył istnienie *Bibliografii kopernikowskiej* H. Baranowskiego, głosi bowiem na s. IX: *Zum ersten Mal erscheint also nach dem neuesten Stand der Ermittlungen ein umfangreiches Ausgabenverzeichnis, dessen Vollständigkeit bei den älteren Ausgaben erreicht, bei den neueren Ausgaben angestrebt wurde* (Tak więc po raz pierwszy ukazuje się obszerna lista wydań zgodna z najnowszymi ustaleniami, która w odniesieniu do wydań dawniejszych osiągnęła kompletność a zmierzała do niej, jeśli chodzi o wydania nowsze).

Również druga część przytoczonej wypowiedzi jest niecisła, gdyż nie znajduje potwierdzenia w samej bibliografii; obejmuje ona np. fikcyjne wydanie amsterdamskie z 1640 r., pomija natomiast wiele nowszych edycji *Obrotów*, jak np. wspomniane uprzednio *facsimile* z 1943 r., tłumaczenie angielskie z 1952 r., łacińsko-polskie wydanie I księgi z 1953 r. (a przecież wykazano opartą na nim berlińską edycję I księgi z 1959 r.). Nie wymieniliśmy zresztą wszystkich błędów bibliografii, tym bardziej zaskakujących, że łatwych do uniknięcia.

Jerzy Dobrzycki

Zygmunt Fedorowicz, *Fauna Polski w dziełach Gabriela Rzączyńskiego T. J. (1664—1737)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław — Warszawa — Kraków 1966, ss. 220.

O Gabrielu Rzączyńskim i jego pracach: *Historia naturalis curiosa Regni Poloniae* [...] (1721) i *Auctuarium historiae naturalis* [...] (1742), poświęconych w równej mierze zagadnieniom przyrody żywej i nieożywionej, nie napisano dotychczas obszerniejszej monografii.

Jeszcze w latach czterdziestych, od razu po ostatniej wojnie, prof. S. Mąkowski w Muzeum Ziemi czynił starania zmierzające do przetłumaczenia z obydwu prac Rzączyńskiego wszystkich fragmentów poświęconych naukom o Ziemi. Tłumaczenia tego podjęła się D. Turkowska, która jednak ostatecznie dokonała jedynie streszczenia interesujących ją tekstów, przedstawiając też w t. 6 „Wiadomości Muzeum Ziemi” z 1952 r. krótką notatkę o bogactwach naturalnych Polski w pracach Rzączyńskiego¹. W 1964 r. powrócono do myśli wydania tłumaczenia obszernych fragmentów geologicznych z dzieł Rzączyńskiego i pracę nad przekładem podjął prof. A. Gawel; prawdopodobnie w najbliższej przyszłości praca prof. A. Gawła zostanie zgłoszona do druku.

Tak więc, poza poczynaniami Muzeum Ziemi, publikacja Z. Fedorowicza, wydana jako t. 16 serii Instytutu Zoologicznego PAN *Memorabilia zoologica*, jest pierwszą, i to dokonaną na większą skalę, próbą przywrócenia czytelnikowi dorobku wielkiego polskiego fizjografa z pierwszej połowy XVIII w. Podkreślić należy, że

¹ D. Turkowska, *Gabriel Rzączyński i jego opis bogactw mineralnych Polski*; artykuł ten nie ukazał się natomiast, jak podaje Z. Fedorowicz, w „Polskim Przeglądzie Geologicznym”, czasopisma bowiem pod takim tytułem nie było i nie ma.